

Ν. ΚΥΡΙΑΖΗΣ - Ε. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Δημοκρατία και Οικονομία

ΜΙΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Σειρά: Ιστορία
Τίτλος: Δημοκρατία και Οικονομία
Συγγραφείς: Ν. Κυριαζής - Ε. Μ. Οικονόμου

Σελιδοποίηση-Εκπόνηση εξωφύλλου: Έλενα Ματθαίου

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη. Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

Copyright ©2015 Ν. Κυριαζής - Ε. Μ. Οικονόμου
©2015: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΝΑΛΙΟΣ
Σόλωνος 136, Αθήνα 106 77
Τηλ.: 210 3829339-210 3803925, Φαξ: 210 3829659
e-mail: sales@enalios.gr
www.enalios.gr

ISBN: 978-960-536-537-0

Ν. ΚΥΡΙΑΖΗΣ - Ε. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Δημοκρατία και Οικονομία

ΜΙΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

*Ο Νίκος Κυριαζής αφιερώνει το βιβλίο
στους γονείς του, Κώστα* και Άρτεμη,
που τον δίδαξαν πως πρέπει να πολεμάς για τη Δημοκρατία.*

*Ο Εμμανουήλ-Μάριος Οικονόμου
αφιερώνει το βιβλίο στην οικογένειά του
για την ηθική της συμπαράσταση στην επιτυχή ολοκλήρωση
αυτού του πνευματικού ταξιδιού γνώσης.*

* Ο Κώστας Κυριαζής ήταν συνιδιοκτήτης της εφημερίδας *Έθνος*, από το 1939. Σε ηλικία 21 ετών το 1941 αποφάσισε να κλείσει την εφημερίδα για να μην βγαίνει με γερμανική λογοκρισία. Πέρασε στην αντίσταση και τιμήθηκε με τον Πολεμικό Σταυρό. Την περίοδο 1969-1970 ανάλαβε με την εφημερίδα αγώνα υπέρ της δημοκρατίας εναντίον της δικτατορίας, συνελήφθη, καταδικάστηκε από στρατοδικείο σε 4 χρόνια φυλακή και κλείσιμο της εφημερίδας. Η δημοσιογράφος Άρτεμις Κυριαζή στήριξε όλους τους αγώνες του, έγινε η πρώτη γυναίκα αντιδήμαρχος Αθηναίων και πρόεδρος του Ιδρύματος Κώστα Κυριαζή.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή: Τα αυτονόματα που δεν είναι αυτονόματα 15

ΜΕΡΟΣ Α΄

Ο δημοκρατικός μακρο-πολιτισμός και η γέννηση της Δημοκρατίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η καταστροφή του μυκηναϊκού κόσμου που φέρνει τη δημιουργία: Δημοκρατία και πόλεμος	31
1.1. Οι κάτοικοι γίνονται οπλίτες, υπερασπιστές της πατρίδας	37
1.2. Οι οπλίτες μεταβάλλονται σε πολίτες και δημοκράτες	43
1.3. Δημοκρατία και Πόλεμος στην πράξη: Μαραθώνας 480 π.Χ.	51
1.4. Οι θήτες γίνονται κωπηλάτες και αποκτούν πολιτικά δικαιώματα	57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Δημοκρατία, θρησκεία, αθλητισμός, παιδεία και πολιτική	79
2.1. Το κοινοβούλιο των θεών	79
2.2. Η αθλητική ισότητα	89
2.3. Τα πρώτα βήματα της δημοκρατίας	94
2.4. Δημοκρατία και παιδεία	108
2.5. Ο ρόλος του εισηγητή	113

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Πώς λειτουργούσε η αθηναϊκή οικονομία	121
3.1. Γενικά χαρακτηριστικά	121
3.2. Οι Αθηναίοι δημιουργούν την πρώτη σύγχρονη οικονομία	128
3.3. Μεικτή οικονομία με το κράτος ως κύριο εργοδότη	137
3.4. Δομή της οικονομίας	142
3.5. Τα συμπεράσματα από τη θεσμική οργάνωση της αθηναϊκής οικονομίας	153

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ειδικότερα πολιτειακά και θεσμικά ζητήματα της αρχαίας αθηναϊκής κοινωνίας	157
4.1. Πολιτειακά και ανθρώπινα δικαιώματα	157
4.2. Μακρο-πολιτισμός και περιουσιακά δικαιώματα από την Αρχαϊκή ως την Κλασική και την Ελληνιστική Εποχή	160
4.2.1. Ησιόδεια ποιήματα και περιουσιακά δικαιώματα	170
4.2.2. Πιστοποίηση ύπαρξης καθεστώτος προστασίας της περιουσίας κατά την Αρχαϊκή Εποχή μέσα από την αρχαιολογική έρευνα και την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία	173
4.2.3. Δικαιώματα ιδιοκτησίας κατά την Κλασική και στην Ελληνιστική Εποχή	181
4.3. Κοινωνικό συμβόλαιο	188
4.4. Η αθηναϊκή και οι σύγχρονες δημοκρατίες	192
4.5. Βέλτιστος ρυθμός πολιτικής αλλαγής. Το παράδειγμα της Αθήνας και της Σπάρτης	196
4.5.1. Αθήνα	197
4.5.2. Σπάρτη: Το θεσμικό πλαίσιο	199
4.5.3. Η σπαρτιατική οικονομία	206
4.5.4 Αξιολόγηση-σύγκριση Αθήνας-Σπάρτης	208

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Οι Έλληνες δημιουργούν τις πρώτες ομοσπονδίες	219
5.1. Η πολιτική θεωρία των ομοσπονδιών	219
5.2. Η Αιτωλική πρωτο-ομοσπονδία	223
5.3. Δημοκρατικότητα και συνοχή	229
5.4. Σύγκριση αρχαίων και σύγχρονων ομοσπονδιών	233

ΜΕΡΟΣ Β´

Η αναγέννηση της Δημοκρατίας στη μετα-μεσαιωνική Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η σταδιακή αναβίωση της δημοκρατίας από τον 13ο αιώνα. Ένα ταξίδι στους πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς της μετα-μεσαιωνικής Ευρώπης.

Οι πρώτες δημοκρατίες και ομοσπονδίες	251
6.1. Οι Ελβετοί ξανα-ανακαλύπτουν την άμεση δημοκρατία	251
6.2. Η Αγγλία στον δρόμο προς τον κοινοβουλευτισμό: Μια πρώτη γενική εικόνα	254
6.3. Το καθεστώς προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων στην Αγγλία κατά την Ύστερη Μεσαιωνική Περίοδο (1272-1485)	256
6.4. Η Magna Carta ως αφετηρία προς τον πολιτικό φιλελευθερισμό και τη δημοκρατία	264
6.5. Ο δημοκρατικός μακρο-πολιτισμός και η ανάδειξη του αγγλικού κοινοβουλίου	268
6.6. Κοινωνικές εξεγέρσεις στην Αγγλία και την Ευρώπη: νέες μορφές δημοκρατικής έκφρασης	276
6.7. Η κοινωνική σύνθεση των αγγλικών στρατιωτικών τμημάτων στην ξηρά. Ομοιότητες και διαφορές με την ελληνική οπλιτική φάλαγγα	286

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Οι Ενωμένες Επαρχίες: Η πρώτη σύγχρονη ναυτική πρωτο-δημοκρατική ομοσπονδία.

Σύγχρονη οικονομία και παράξενη δημοκρατία	301
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Αγγλία και Ενωμένες Επαρχίες: Ναυτικοί δημοκρατικοί νόμοι εναντίον ηπειρωτικών αυτοκρατορικών γιγάντων

8.1. Η “στροφή στη θάλασσα” και η ανάδειξη του εμπορίου και της νέας ναυτικής κουλτούρας	327
8.2. Οι Άγγλοι “σκύλοι της θάλασσας”	342
8.3. Οι Ολλανδοί “Ζητιάνοι της θάλασσας”	347
8.4. Δημοκρατικοί νόμοι εναντίον αυτοκρατορικών γιγάντων	351
8.5. Δικαιώματα ιδιοκτησίας και κεντρική εξουσία	358
8.6. Έλλειψη αυτάρκειας και εμπόριο	363
8.7. Εξάρτηση διαδρομής και αλλαγή	367
8.8. Η “θεσμική επανάσταση”	369

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Και νέες χώρες ανακαλύπτουν τη δημοκρατία	375
9.1. Οι Αμερικανοί Πατέρες εμπνέονται από τις ελληνικές ομοσπονδίες	375
9.2. Γαλλία: Πολεμική δημοκρατία	379

Κεφάλαιο 10

Η αυτοκρατορία του Ωκεανού εναντίον της ηπειρωτικής αυτοκρατορίας	387
--	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Σύγχρονες μορφές άμεσης δημοκρατίας	407
11.1. Άμεση δημοκρατία στην πράξη: Μια σύγχρονη εικόνα	407
11.2. Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας στην Ελβετία	415
11.3. Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας στη Γερμανία	422
11.3.1. Μελλοντικές τάσεις	430
11.4. Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας στις ΗΠΑ	432
11.5. Η Πρωτοβουλία 13	439
11.6. Η Πολιτεία της Καλιφόρνιας	442
11.7. Πολιτειακός ανταγωνισμός	448
Επίλογος: Η δημοκρατία στα χρόνια της κρίσης	453
Παράρτημα 1: Το θεωρητικό πλαίσιο της έννοιας του μακροπολιτισμού (macroculture) μέσα από τη θεωρία	477
Παράρτημα 2: Το μοντέλο της επιλογής του βέλτιστου ρυθμού πολιτικής αλλαγής. Σύγκριση Αθήνας και Σπάρτης	491
Παράρτημα 3: Ορόσημα Κίνας, Ινδίας και Ιαπωνίας	503
Παράρτημα 4: Δημοκρατία, πολιτική σταθερότητα και οικονομική ανάπτυξη	511
Βιβλιογραφικές αναφορές	515
Πηγές από το διαδίκτυο	549
Βιογραφικό Σημείωμα	550
Παράρτημα εικόνων	553

Περιεχόμενα Πινάκων

Πίνακας 1: Μετατροπή και διάχυση νέων αξιών και προτύπων από τον στρατιωτικό τομέα στην πολιτική πρακτική.	77
Πίνακας 2: Ο προϋπολογισμός του Αθηναϊκού κράτους περί το 340 π.Χ.	140
Πίνακας 3: Συγκριτική ανάλυση της θεσμικής δομής της Αιτωλικής και της Αχαϊκής Συμπολιτείας σε σχέση με τις ΗΠΑ, την ΕΕ και τον Καναδά.	236
Πίνακας 4: Συγκριτική ανάλυση μεταξύ της Αιτωλικής Συμπολιτείας του Καναδά και της ΕΕ βάσει των δυο κριτηρίων του εκδημοκρατισμού και της συνοχής.	238
Πίνακας 5: Δημοκρατικότητα αρχαίων και σύγχρονων ομοσπονδιών.	242
Πίνακας 6: Οι βασικές πολιτικές αρχές της <i>Magna Carta</i> και ο αντίκτυπος τους στην κοινωνία.	267
Πίνακας 7: Ομοιότητες και διαφορές της ελληνικής φάλαγγας με τους Άγγλους τοξοβόλους της περιόδου 1215-1688.	297
Πίνακας 8: Η ανάδειξη της ισχύος του ναυτικού των Εν.Ε. κατά την περίοδο 1615-1650.	305
Πίνακας 9: Αγγλική ναυτική ισχύς 1500-1650 (σε μέγεθος πολεμικού στόλου).	340
Πίνακας 10: Νέες ναυπηγήσεις πολεμικών πλοίων 1650-1680 (εκτοπίσματος 1.000 τόνων).	391
Πίνακας 11: Μέγεθος ναυτικών δυνάμεων (αριθμός πλοίων) στην Ευρώπη την περίοδο 1689-1815 έναντι μη δημοκρατικών γεωπολιτικών ανταγωνιστών διαχρονικά.	392
Πίνακας 12: Χαρακτηριστικές περιπτώσεις δημοκρατικών καθεστώτων έναντι μη δημοκρατικών γεωπολιτικών ανταγωνιστών διαχρονικά	404
Πίνακας 13: Αριθμός δημοψηφισμάτων σε δημοκρατίες του κόσμου, πριν το 1945 έως το 1988.	411
Πίνακας 14: Οι 3 σημαντικότερες περιοχές που καλύπτουν οι λαϊκές πρωτοβουλίες από το 1951 έως το 2003 στην Ελβετία.	420
Πίνακας 15: Ψηφοφορίες μέσω πρωτοβουλιών και δημοψηφισμάτων για οικονομικά θέματα στην Πολιτεία της Καλιφόρνιας την περίοδο 2009-2013.	446
Πίνακας 16: Ο βαθμός δημοκρατικότητας επιλεγμένων χωρών.	457
Πίνακας 17: Δενδροδιάγραμμα και πιθανότητες.	489
Πίνακας 18: Ορόσημα κινεζικής ιστορίας.	503
Πίνακας 19: Ορόσημα ινδικής ιστορίας.	505
Πίνακας 20: Ορόσημα ιαπωνικής ιστορίας.	507
Πίνακας 21: Η συσχέτιση δημοκρατίας, πολιτικής σταθερότητας και οικονομίας.	511

Περιεχόμενα Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Αγγλική ναυτική ισχύς (αριθμός πλοίων) για την περίοδο 1500-1650.	341
Διάγραμμα 2: Αριθμός πρωτοβουλιών ανά δεκαετία στην Καλιφόρνια.	443
Διάγραμμα 3: Αριθμός τοπικών ψηφοφοριών σε τέσσερεις επαρχίες της Καλιφόρνιας (Los Angeles, Orange, Riverside, and San Bernardino).	444
Διάγραμμα 4: Αριθμός πολιτειακών πρωτοβουλιών ανά δεκαετία και συνεισφορά τριών δυτικών πολιτειών.	444
Διάγραμμα 5: Ολοκλήρωση διαφορετικών αξιών και στοιχείων μακρο-πολιτισμού σε ένα ενιαίο σύνολο.	482
Διάγραμμα 6: Μετάβαση από το παλαιό καθεστώς μακροπολιτισμού στο νέο καθεστώς.	484
Διάγραμμα 7: Δενδροδιάγραμμα πιθανοτήτων και υιοθέτηση νέων στρατηγικών.	493
Διάγραμμα 8: Το βασικό <i>διάγραμμα διακλάδωσης</i> από τη θεωρία του Χάους.	496
Διάγραμμα 9: Οι τρεις περιπτώσεις rc_1 (κόκκινο), rc_2 (μπλε) και rc_3 (πράσινο) της συστημικής πολιτικής αλλαγής.	500

Εισαγωγή

Τα αυτονόητα που δεν είναι αυτονόητα

Έχουμε ακούσει συχνά Έλληνες πολιτικούς να επαναλαμβάνουν πως «η δημοκρατία δεν έχει αδιέξοδο».

Προφανώς όσοι το υποστηρίζουν χαρακτηρίζονται από βαθιά ιστορική άγνοια. Η δημοκρατία ήταν και είναι ένα ευαίσθητο πολίτευμα που χρειάζεται πολλά για να δημιουργηθεί, να ανθίσει και να διατηρηθεί. Και πρώτα από όλα, χρειάζεται γερές οικονομικές βάσεις, μια οικονομία που αναπτύσσεται και πολίτες που ευημερούν. Η σχέση οικονομίας, πολιτικής οργάνωσης και δημοκρατίας θα μας απασχολήσει σημαντικά.

Στη διάρκεια της ιστορίας τα δημοκρατικά πολιτεύματα αποτελούσαν την εξαίρεση παρά τον κανόνα. Η δημοκρατία ξεκίνησε σε ορισμένες ελληνικές πόλεις-κράτη στα τέλη του 6ου αιώνα π.χ. διαδόθηκε περισσότερο τον 4ο αιώνα που είναι ο Χρυσός Αιώνας της αρχαίας δημοκρατίας και συνεχίστηκε στον ελληνικό χώρο σε μερικές περιοχές μέχρι τα μέσα του 2ου αιώνα π.Χ. και τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Στη Ρώμη, μέχρι τα τέλη του 2ου, αρχές του 1ου αιώνα π.χ. υπήρχε ένα μεικτό πολίτευμα, με στοιχεία δημοκρατίας, π.χ. οι *tribunes populi*, εκλεγμένοι από τους πολίτες, και η *Γερουσία* (*Senate*) που

αποτελούσε αριστοκρατικό σώμα. Γι' αυτό και ο ρωμαϊκός όρος *res publica* (το δημόσιο πράγμα, από όπου και οι λέξεις *republic, republique* κ.λπ.) δεν είναι ισοδύναμος με την ελληνική *δημοκρατία* (κράτος-δήμος, ισχύς δηλαδή του δήμου).

Από τον 2ο αιώνα π.Χ. πρέπει να μεσολαβήσουν σχεδόν 15 αιώνες για να ξαναεμφανισθεί ένα δημοκρατικό πολίτευμα, στα τρία αρχικά καντόνια της Ελβετίας.

Παντού και πάντα η δημοκρατία ήταν εύθραυστη και αντιμετώπιζε εχθρούς που ήθελαν να την καταργήσουν, ολιγαρχικούς, τυράννους, βασιλείς και αυτοκράτορες, εχθρούς εσωτερικούς και εξωτερικούς. Υπήρχαν και υπάρχουν πάντα άνθρωποι που δεν πιστεύουν στα δικαιώματα και την ελευθερία των άλλων, και θέλουν να συγκεντρώνουν απόλυτα εξουσία στα χέρια τους και των οπαδών τους.

Η Αθηναϊκή Δημοκρατία γνώρισε ολιγαρχικά κινήματα το 411 και το 404 και ξανά το 322. Η γαλλική δημοκρατία, που για εκείνη τόσο περηφανεύονται οι Γάλλοι, γνώρισε αναταράξεις: Ξεκίνησε με την επανάσταση του 1789, κατάρρευσε ουσιαστικά ήδη το 1793 με την τρομοκρατία του Ροβεσπιέρου, τους υπάτους, την αυτοκρατορία του Ναπολέοντα (1805-1814), την επανόρθωση της βασιλείας, την αποτυχημένη επανάσταση του 1830, την επανάσταση του 1848 που έφερε ξανά τη δημοκρατία για τρία χρόνια μέχρι την κατάργησή της από τον Ναπολέοντα Γ' που βασίλευσε ως αυτοκράτωρ το 1850-1870. Ακολούθησε η ήττα από τους Πρώσους, η παρισινή κομμούνια και η επανίδρυση της δημοκρατίας το 1871, που καταλύθηκε τα τέσσερα χρόνια της γερμανικής κατοχής (Ιούνιος 1940-Αύγουστος 1944). Συνολικά η Γαλλία μέχρι σήμερα μετρά λιγότερο από 150 χρόνια δημοκρατίας, σε σύγκριση με τα περίπου 330 χρόνια της αρχαίας αθηναϊκής (από το 510 μέχρι το 322 με την αφαίρεση ενός έτους των τριάντα τυράννων, και με την επανίδρυσή της περίπου στις αρχές του 3ου αιώνα μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση).

Σε πολλές αρχαίες ελληνικές πόλεις-κράτη και χώρες, όπως τις θεσσαλικές και τη Μακεδονία, δεν ευδοκίμησε ποτέ.* Σε άλλες πόλεις όπως τις Συρακούσες, λειτούργησε για μικρές περιόδους (όπως στη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου) ως διάλειμμα ανάμεσα σε τυραννίες, όπως του Γέλωνα και των Διονυσίου Α΄ και Β΄ και του Αγαθοκλή μετά. Στις πόλεις-κράτη της Κύπρου, η βασιλεία ήταν ο κανόνας.

Αλλά και η σύγχρονη Ελλάδα έχει ζήσει πολλές περιόδους πτώσης της δημοκρατίας. Οι Έλληνες, ιδιαίτερα προοδευτικοί για την εποχή τους, ίδρυσαν ήδη από το δεύτερο χρόνο της επανάστασης του 1821, την τέταρτη μόλις τότε παγκόσμια δημοκρατία μετά την ελβετική, τη βρετανική και την αμερικανική, άλλος ένας λόγος να τους μισεί ο απολυταρχικός Μέττερνιχ. Όμως δεν κράτησε πολύ, και επανεμφανίστηκε ως βασιλευόμενη δημοκρατία μόλις το 1843 μετά την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου.

Στον εικοστό αιώνα, η δημοκρατία κατάρρευσε με τα πραξικοπήματα του Πάγκαλου, Κονδύλη, επανέκαμψε, ανατράπηκε το 1936 από τον Μεταξά, επανέκαμψε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο, ανατράπηκε από τους συνταγματάρχες το 1967-1974. Συνολικός χρόνος ζωής στη νεότερη Ελλάδα λιγότερο από 160 χρόνια, παρόλα αυτά κάπως καλύτερα από τη Γαλλία και πολύ καλύτερα από τη Γερμανία που ο χρόνος δημοκρατίας της είναι μόλις 84 χρόνια, Βαϊμάρη και σύγχρονη.**

Μόνο στα τέλη του 20ού και τον 21ο αιώνα τα δημοκρατικά πολιτεύματα αν και σίγουρα δεν είναι όλα στο ίδιο επίπεδο

* Στην Ήπειρο την περίοδο 231-168 π.Χ. είχε αναπτυχθεί το Κοινό των Ηπειρωτών, μια μορφή ομόσπονδου κράτους, η οποία κατά τα φαινόμενα εδράζονταν σε δημοκρατική βάση. Δείτε, Cross, G. N., *Epirus. A study of Greek constitutional development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, σελ.109-112.

** Υπήρχε βέβαια ένα υποτυπώδες Κοινοβούλιο και τα τελευταία χρόνια του Β΄ Ράιχ, αλλά ελάχιστοι θα υποστήριζαν πως η Γερμανία του Κάιζερ ήταν δημοκρατία.

δημοκρατίας, (φτάνει να συγκρίνουμε π.χ. τη λειτουργία της δημοκρατίας στην Ελβετία με τη Ρωσία) αποτελούν την πλειοψηφία.

***Είναι η δημοκρατία το καλύτερο πολίτευμα;
Και με ποιά κριτήρια;***

Για τους πολίτες σύγχρονων δημοκρατιών μία θετική απάντηση φαίνεται αυτονόητη. Ωστόσο, στο μεγαλύτερο διάστημα της ιστορίας, η δημοκρατία θεωρούνταν ένα κάκιστο πολίτευμα, ένα πολιτικό εξάμβλωμα, ενάντια στην ισχύουσα θρησκευτική και πολιτειακή τάξη που ήθελε τους βασιλείς και αυτοκράτορες ως εκπροσώπους του θεού (ή των θεών) στη γη, φυσικά όχι υπόλογους σε ανθρώπινους νόμους. Μοτίβα όπως «*Ο Θεός και η Ισχύς μου*» (*Dieu et mon Droit*) υποδηλώνουν ακριβώς αυτήν την επικρατούσα άποψη. Ακόμη και στην περίοδο της ακμής της Αθηναϊκής Δημοκρατίας τον τέταρτο αιώνα, οι περισσότεροι φιλόσοφοι (πολιτικοί επιστήμονες με τη σημερινή σημασία της έννοιας) αντιπαθούσαν τη δημοκρατία ως πολίτευμα των “κακών”, “ανάξιων” και “αμαθών”. Καμία από τις ιδανικές πολιτείες που προτάθηκαν τότε, με γνωστότερη την *Πολιτεία* του Πλάτωνα, δεν ήταν δημοκρατία.

Όμως η Αθηναϊκή Δημοκρατία επέδειξε ήδη τότε μία σημαντική αρετή, την ελευθερία του λόγου. Με εξαίρεση την καταδίκη του Σωκράτη (περισσότερο για την πρακτική συνέπεια της διδασκαλίας του, μια και θεωρήθηκε υπεύθυνος, ως διδάσκαλος ορισμένων από τους Τριάκοντα Τυράννους και την τρομοκρατία που επέβαλαν, και όχι για την αυτή καθεαυτή διδασκαλία του) οι φιλόσοφοι της Αθήνας ήταν τελείως ελεύθεροι να διδάσκουν ότι ήθελαν, χωρίς κανένα περιορισμό. Ο Πλάτων αλλά και ο Αριστοτέλης σε μικρότερο βαθμό, άσκησαν δριμεία κριτική στη δημοκρατία, τελείως ανεμπόδιστα. Ο Πλάτων πουλήθηκε ως δούλος από τον Διονύσιο των Συρακουσών, όπου πήγε να εφαρμόσει την ουτοπική πολιτεία του, όχι από

την Αθηναϊκή Δημοκρατία. Και προφανώς, σε μία Πολιτεία σαν και αυτή που πρότεινε, δεν θα απολάμβανε την ελευθερία του λόγου που απολάμβανε στην Αθήνα, ώστε να μπορέσει να τη γράψει.

Ο πιο μετριοπαθής Αριστοτέλης, στην αξιολόγηση-κατάταξη των πολιτευμάτων κατατάσσει την ακραία-ριζοσπαστική δημοκρατία (πρότυπό της η Αθηναϊκή) ως το χειρότερο πολίτευμα, και μια πιο μετριοπαθή δημοκρατία πάλι ως χειρότερο πολίτευμα από μερικά άλλα, πιο αριστοκρατικά.

Η εχθρότητα προς τη δημοκρατία συνεχίζεται ουσιαστικά σε όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα και μόλις την Αναγέννηση και μετά, ορισμένοι φιλόσοφοι αρχίζουν να ανακαλύπτουν ξανά τις αρετές της, σε συνδυασμό με την επαναφορά στο προσκήνιο των αρχαίων συγγραφέων, που ανάμεσά τους λίγοι πάντως εγκωμιάζουν τη δημοκρατία, με κυριότερο παράδειγμα τον *Επιτάφιο* του Περικλή όπως τον αποδίδει ο Θουκυδίδης.

Μόνο από τον 17ο αιώνα, με τα έργα των John Locke (όπως τα *A Letter Concerning Toleration*, *Two Treatises of Government*), Spinoza (*Tractatus Theologico-Politicus*) κ.λπ. αρχίζει να εμφανίζεται μία αντιστροφή υπέρ πιο δημοκρατικών αρχών και δικαιωμάτων. Όπως θα δούμε όμως, οι πολιτικές εξελίξεις ήταν πιο γρήγορες: Η δημοκρατία, έστω σε μία πρόωμη έκφραση είχε ήδη εμφανισθεί στη Μεγάλη Βρετανία μετά την Ένδοξη Επανάσταση του 1688 (Δεκέμβριος), τρία χρόνια πριν την έκδοση του βασικού έργου του Locke.

Ο Spinoza πάλι έζησε στις Ενωμένες Επαρχίες (Κάτω Χώρες) που εκείνες εφάρμοζαν μιαν ιδιότυπη μορφή δημοκρατίας-ομοσπονδίας ουσιαστικά ήδη από τις αρχές του 17ου αιώνα. Άλλωστε ονόμαζαν το πολίτευμά τους *Ολλανδική Δημοκρατία*, το οποίο αποτελεί μόνο μια “κατά συνθήκη” απόδοση στα ελληνικά του *Dutch Republic*, μία και όπως αναφέραμε πιο πριν, οι όροι *δημοκρατία* και *republic* δεν είναι ταυτόσημοι.

Μόλις στον 18ο αιώνα του Διαφωτισμού, με τα έργα των Hume (*The Treatise of Human Nature*), Voltaire (*Philosophical Dictionary*), Rousseau (*Du Contrat Social*), κ.λπ. έχουμε μια αντιστροφή υπέρ πιο δημοκρατικών θεσμών στη φιλοσοφία και την πολιτική επιστήμη που θα τροφοδοτήσει τις αρχές της Γαλλικής Επανάστασης αλλά θα πραγματοποιηθεί γενικότερα μόλις στα τέλη του 19ου αιώνα. Ωστόσο και στον αιώνα αυτό, οι πολέμιοι της δημοκρατίας είναι πολλοί και υπολογίσιμοι, όπως ο Karl Marx, που υποστηρίζει, έστω ουτοπικά, τη δημοκρατία του προλεταριάτου και όχι της κομμουνιστικής νομενκλατούρας.

Άλλωστε, στο συνέδριο της Βιέννης του 1815, επιβάλλονται αρχές για την Ευρώπη εναντίον εθνικών αποσχιστικών κινήματων, αλλά και εναντίον της δημοκρατίας. Στη Γαλλία π.χ. επιβάλλεται η επανόρθωση της βασιλείας (ως ειρωνεία σχεδόν) και επακολούθησε η αυτοκρατορία του Ναπολέοντα Γ', που φυσικά δεν ήταν δημοκρατία. Μόλις στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα αλλάζει και στην Ελλάδα το μοτίβο της βασιλείας, με το «*Ισχύς μου η αγάπη του λαού*» (και όχι όπως πριν, «*του Θεού*») χωρίς να διευκρινίζεται πάντως πως οι υπήκοοι θα εκφράζουν (και με ποια ανταλλάγματα) την αγάπη τους προς τον ηγεμόνα!

Μόλις στο τέλος του 20ού αιώνα, με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, οι εχθροί της δημοκρατίας βρίσκονται σε υποχώρηση.

Όσο για τα κριτήρια, το πιο αυτονόητο είναι να συγκριθούν δημοκρατικά με μη δημοκρατικά πολιτεύματα ως προς τις επιδόσεις τους στον πολιτισμό, την οικονομία, την ευημερία των κατοίκων τους και πολλά άλλα.

Ο Josiah Ober* κάνει ακριβώς μία σύγκριση της αρχαίας δημοκρατικής Αθήνας με άλλες μη δημοκρατικές πόλεις-κράτη

* Ober, J., *Democracy and knowledge. Innovation and learning in Classical Athens*. Princeton: Princeton University Press, 2008.

της εποχής, αλλά και με τις περιόδους που η Αθήνα δεν ήταν δημοκρατική και δείχνει την πολιτισμική και πολιτική υπεροχή της δημοκρατικής Αθήνας, επιβεβαιώνοντας μία ρήση του Ηροδότου (*Ιστορίαι*, Ε', Κεφ. 78), πως «οι Αθηναίοι, που πριν δεν ήταν καλύτεροι πολεμιστές από τους άλλους Έλληνες, έγιναν καλύτεροι όταν εγκαθίδρυσαν δημοκρατία», νικώντας μάλιστα την ίδια ημέρα (το 507 π.Χ.) τους εισβολείς Βοιωτούς και Χαλκιδείς σε δύο μάχες, σώζοντας έτσι τη νεαρή τότε δημοκρατία.

Η σχέση δημοκρατίας και οικονομίας, άρα και ευημερίας των πολιτών, θα αναλυθεί διεξοδικά σε πολλές περιπτώσεις στη συνέχεια. Το γενικότερο συμπέρασμά μας είναι πως τα δημοκρατικά πολιτεύματα στην ιστορία υπερείχαν από τα μη δημοκρατικά στην οικονομική τους απόδοση. Έτσι, υπάρχει στενή αλληλεξάρτηση ανάμεσα στη δημοκρατία και την οικονομία: Η δημοκρατία προάγει συνήθως την οικονομία και μία ισχυρή οικονομία διατηρεί και εμβαθύνει τη δημοκρατία και τους πολιτικούς θεσμούς που τη συναποτελούν.

Ήταν αναπόφευκτο να δημιουργηθεί η δημοκρατία στην αρχαία Ελλάδα; Γιατί εκεί και όχι αλλού;

Ορισμένοι επιστήμονες, όπως ο Jacobsen, υποστήριζαν πως υπήρξαν “πρωτοδημοκρατικά” πολιτεύματα στη Μεσοποταμία, π.χ. στις αρχαίες σουμεριακές πόλεις-κράτη Uruk, Ur και Lagash για μια εποχή μεταξύ στο 3500-2200 π.Χ. (Πρώιμη Χαλκοκρατία).** Ωστόσο, ο Jacobsen, είτε σκόπιμα είτε όχι, δεν αναφέρει ότι αντίστοιχα πολιτεύματα που ευνοούσαν τη συμμετοχή του λαού στη λήψη των αποφάσεων είχαν εμφανιστεί και στην Ελλάδα, κατά την περίοδο της Πρώιμης Χαλκοκρατίας (2800-1900 π.Χ.).

** Jacobsen, T., “Primitive democracy in ancient Mesopotamia”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 2, No. 3 (1943): 159-172.

Ως προς την ελληνική περίπτωση, από την εποχή ακόμη και της Πρώιμης Χαλκοκρατίας οι Κυκλαδίτες (πρωτο-κυκλαδικός πολιτισμός 2800-2500 π.Χ.), λόγω φόβου εισβολής πειρατών οργανώθηκαν σε συνοικισμούς οι οποίοι, ωστόσο, δεν διοικούνταν από μια κεντρική ενιαία διοίκηση. Κάθε συνοικισμός αποτελούσε εν είδος αυτόνομου χωριού που από μόνο του έπρεπε να επιλύσει τα προβλήματα του. Οι οχυρώσεις και ο συντονισμός των έργων γίνονταν από άτομα που είχαν τη δυνατότητα επιβολής στον υπόλοιπο πληθυσμό χωρίς όμως να έχουν τίλους αρχηγίας.

Εδώ είναι προφανές ότι η οργάνωση και η ευημερία αυτών των συνοικισμών βασίζονταν κατά πολύ στην ιδιωτική πρωτοβουλία και τις ατομικές ηγετικές ικανότητες και προσωπικά χαρίσματα κάποιων ατόμων που αποφάσιζαν να αναλάβουν πρωτοβουλίες οργάνωσης και διοίκησης. Κάθε τέτοιος οικισμός στην προ-παλατινή μυκηναϊκή Ελλάδα αποτελούνταν από 600 έως 1.500 άτομα.*

Ανάλογη εξέλιξη πραγματοποιήθηκε στην Κρήτη. Η γεωγραφική κατάτμηση της Κρήτης σε μικρές ενότητες συνετέλεσε στην ανάπτυξη μικρών διάσπαρτων κέντρων αντί να διευκολύνει την ανάπτυξη ενός ισχυρού κέντρου εξουσίας. Ο Θεοχάρης χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «στη θέση των πανίσχυρων δεσποτειών (σ.σ. της Ανατολής) εδώ μπορούμε να υποθέσουμε κοινότητες με λαϊκή βάση και αμεσότερη συμμετοχή των πολλών στα κοινά».**

Τα παραπάνω ευρήματα μάλλον δείχνουν, πως υπήρχαν συμβουλευτικά όργανα (π.χ. “συμβούλια γερόντων”) προς τους

* Ντούμας, Χ., “Πρωτοκυκλαδικός πολιτισμός: Η εποχή του χαλκού στην Ελλάδα”, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Προϊστορία και Πρώτο-ιστορία*, (Α). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1970, σελ. 102.

** Θεοχάρης, Χ., “Σύνδεση των δεδομένων της πρώιμης Χαλκοκρατίας”, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Προϊστορία και Πρώτο-ιστορία*, (Α). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1970, σελ. 124.

ηγεμόνες, όχι όμως πραγματική δημοκρατία. Και πάντως η εξέλιξη, ακόμη και αν την τρίτη χιλιετία π.Χ. υπήρχαν ίχνη πρωτοδημοκρατίας στις χώρες της Ανατολής και τον ελλαδικό χώρο, ήταν η μετάβαση προς την απολυταρχία, τις βασιλείες και τις αυτοκρατορίες. Πραγματικά, η δημοκρατία ως πολίτευμα με συγκεκριμένους θεσμούς και κανόνες λειτουργίας που τη διαφοροποιούν από όλα τα άλλα πολιτεύματα, γεννήθηκε στην αρχαία Ελλάδα την περίοδο της Κλασικής Εποχής (510-322 π.Χ.).

Από την άλλη πλευρά, η εμφάνιση πολιτικών συστημάτων διακυβέρνησης στην Ελλάδα και τη Σουμερία της 3ης χιλιετίας π.Χ. που ευνοούν, υπό κάποιες προϋποθέσεις, την παλλαϊκή συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων ενισχύουν την ακόλουθη επιχειρηματολογία, ότι η εμφάνιση του δημοκρατικού φαινομένου ως πολιτικού συστήματος διακυβέρνησης στην αρχαία Ελλάδα της Κλασικής Εποχής δεν θα πρέπει να θεωρείται ως κάτι τελείως “πρωτόγνωρο”, αλλά τα πρώτα ψήγματα αυτό του σταδιακά αναδύομενου μακροπολιτισμού θα πρέπει να αναζητηθούν βαθεία πίσω στο χρόνο της πρώιμης Χαλκοκρατίας

Επομένως, αναλύουμε, διαμέσου μιας διεπιστημονικής, πολύ-παραγοντικής προσέγγισης, τη δημιουργία στην αρχαία Ελλάδα, ενός νέου μακροπολιτισμού ως προϋπόθεση για τη δημιουργία της δημοκρατίας.

Προσπαθούμε να απαντήσουμε στο βασικό ερώτημα, ποιο πολίτευμα είναι δημοκρατία; Μία σύγχρονη απάντηση είναι, ένα πολίτευμα όπου υπάρχει τακτική εναλλαγή στην εξουσία με βάση τα αποτελέσματα τακτικών και ελεύθερων εκλογών, όπου οι πολίτες εκφράζουν τις πολιτικές προτιμήσεις τους.

Οι αρχαίοι Έλληνες των δημοκρατικών πόλεων θα θεωρούσαν αυτήν την προσέγγιση από ελλιπή ως παράξενη. Παράξενη, γιατί στις αρχαίες δημοκρατίες δεν υπήρχαν κόμματα, ούτε παραχώρηση από τους πολίτες σε εκλεγμένους αντιπροσώπους του δικαιώματος να αποφασίζουν για εκείνους, (εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις όπως θα δούμε). Ελλιπή, γιατί για εκείνους

η δημοκρατία, ως άμεση, στηριζόταν σε μερικές νέες μαγικές λέξεις με πρώτο συνθετικό το *ίσο*, που εξέφραζαν νέες, επαναστατικές πολιτικές έννοιες, έννοιες που για εκείνες άξιζε να αγωνισθείς, ακόμη και να πεθάνεις για να τις υπερασπισθείς, έννοιες που πάνω τους στηρίχθηκε ένας νέος πολιτισμός και τρόπος ζωής. Για τους αρχαίους δημοκράτες, η απουσία αυτών των εννοιών αρκούσε για να χαρακτηρίσουν ένα πολίτευμα ως μη δημοκρατικό, ή έστω ημι-δημοκρατικό (ή, για τους αρχαίους, σύμφωνα με τη δική τους ορολογία, ως *μεικτό*).

Οι μαγικές λέξεις ήταν *ισηγορία*, *ισονομία*, *ισοκρατία* (δυνατότητα συμμετοχής στη λήψη πολιτικών αποφάσεων) και στο επίπεδο της ομοσπονδίας *ισοπολιτεία*. Χώρες όπως η σύγχρονη Ελλάδα, όπου η *ισηγορία* ισχύει εν μέρει μόνο και η *ισοκρατία*, η *ισονομία* και η ομοσπονδιακή οργάνωση, όπως στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου δεν ισχύει η *ισοπολιτεία*, δεν θα χαρακτηρίζονταν ως δημοκρατικές.

Οι δημοκράτες της αρχαίας Ελλάδας θα απορούσαν και θα αγανακτούσαν όταν διαπίστωναν πως η σύγχρονη Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα που έχει καταργήσει συνταγματικά την ισονομία. Και οι σύγχρονοι Ελβετοί αλλά και πολλοί άλλοι θα συμφωνούσαν μαζί τους.*

Η πρώτη έννοια, η *ισονομία*, προϋπήρχε της *δημοκρατίας*, αλλά μεταβλήθηκε σε βασικό συστατικό της. Ήταν εξαιρετικά τολμηρή και επαναστατική. Για πρώτη φορά εισήγαγε στις

* Πρόκειται για το διαβόητο άρθρο του Συντάγματος που ισχύει “περί ευθύνης υπουργών”. Με βάση αυτό, αδικήματα υπουργών παραγράφονται με συνοπτικές διαδικασίες (αν δεν έχει εγκριθεί η παραπομπή στους στη διάρκεια δυο βουλευτικών περιόδων και μετά από ψηφοφορία της Βουλής) ενώ για όλους τους άλλους πολίτες και αυτούς που εμπλέκονται στις ίδιες πιθανόν αξιόποινες πράξεις, ισχύουν διαφορετικές και νεότερες διατάξεις. Φαίνεται πως ο εισηγητής κ. Ευ. Βενιζέλος είχε εμπνευστεί από τη γνωστή φράση του μυθιστορητή του George Orwell, *Η Φάρμα των Ζώων*, πως είμαστε όλοι ίσοι, αλλά μερικοί (οι πολιτικοί) πιο ίσοι από τους υπόλοιπους.

ελληνικές πόλεις την έννοια πως οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο, και ένα βήμα ακόμη πιο τολμηρό αργότερα, στους νόμους που ψήφιζαν οι ίδιοι. Πουθενά αλλού δεν είχε συμβεί κάτι παρόμοιο.

Για την Αίγυπτο των Φαραώ, και τα βασίλεια της Ασσυρίας, Βαβυλωνίας, Περσίας, η ιδέα και μόνο πως ένας απλός γεωργός ή τεχνίτης μπορούσε να έχει τα ίδια νομικά δικαιώματα με τον Φαραώ ή τον Μεγάλο Βασιλιά, ισοδυναμούσε με ύβρη. Στην Περσία αλλά και όλες τις ανατολικές αυτοκρατορίες, οι κάτοικοι, ακόμη και οι ευγενείς θεωρούνταν δούλοι του ηγεμόνα, ο οποίος θέσπιζε τους νόμους και ήταν και ο ύψιστος κριτής και δικαστής.

Στις ανατολικές δεσποτείες η απόφαση του βασιλιά δεν μπορούσε να αμφισβητηθεί ή να καταστεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τους υπηκόους του. Ο θεσμός του βασιλιά απαιτούσε απόλυτο σεβασμό και προκαλούσε δέος και φόβο στους υπηκόους του κράτους γιατί συνοδεύονταν από το μύθο ότι η εξουσία του είχε θεία νομιμοποίηση ή προέλευση.** Κάτι τέτοιο δεν ίσχυε στην περίπτωση της αρχαίας Ελλάδας.

Εξίσου, αν όχι και ακόμη πιο επαναστατική, ήταν η έννοια της *ισηγορίας*, ίσως ο ακρογωνιαίος λίθος της αρχαίας άμεσης δημοκρατίας. Η ιδέα πως απλοί άνθρωποι μπορούσαν να εισηγηθούν και να αποφασίσουν για κάθε θέμα που τους απασχολούσε, από ειρήνη, πόλεμο ή οικονομία και φορολογία, φαινόταν σε κάθε άλλον επικίνδυνη, ξένη και ίσως γελοία. Διαπιστώνεται από τα λόγια που ο Ηρόδοτος βάζει τον Πέρση βασιλιά Κύρο να λέει: (*Ιστ. Ι. 153*) «*Δεν φοβήθηκα ποτέ λαούς που τοποθετούν ένα σημείο στο κέντρο της πόλης τους για να συναντιούνται, να ορκίζονται ψεύτικους όρκους και να εξαπατούν*

** Puett, M., "Human and divine kingship in early China: Comparative reflections", στο N. Brisch (Επιμ. Εκδ.), *Religion and Power: Divine Kingship in the Ancient World and Beyond*, (σελ. 207-221). Chicago: The Oriental Institute of the University of Chicago, 2008.

ο ένας τον άλλον». * Ο Κύρος αναφέρεται στη λειτουργία των αγορών στις ελληνικές πόλεις-κράτη και την ελεύθερη ανταλλαγή προϊόντων.

Ακόμη όμως πιο εκπληκτικό και επαναστατικό, αδιανόητο και ακατανόητο για κάθε Ασιάτη ηγεμόνα, είναι η σταδιακή μεταφορά και μεταβολή της αγοράς σε Εκκλησία του Δήμου, που μεταβάλλεται σε αγορά για την ανταλλαγή και “ανταγωνισμό ιδεών”, όπου στις περισσότερες περιπτώσεις επιλέγονται τελικά οι καλύτερες. Έτσι, οι εκκλησίες του δήμου αρχίζουν με το υπέροχο: «*Τις αγορεύειν βούλεται;*» (Ποιός θέλει να μιλήσει;) την κύρια έκφραση της αρχής της ισηγορίας.

Το *Δημοκρατία και Οικονομία* διανθίζεται σε τρεις χρόνους: Αναλύει το παρελθόν, συγκρίνει με το παρόν και καταλήγει σε προτάσεις για το μέλλον. Εδώ γίνεται προσπάθεια να προσεγγιστούν οι παράμετροι που συνετέλεσαν στην ανάδειξη του πολιτικού φαινομένου της δημοκρατίας στην αρχαία Ελλάδα (Κλασική Εποχή), στη συνέχεια αναλύεται η εξέλιξη της δημοκρατίας που συμπίπτει με την “αναβάθμισή” της από το επίπεδο της πόλεως-κράτους στο επίπεδο των δημοκρατικών ομοσπονδιών, ή αλλιώς κοινών ή συμπολιτειών, που όμοια, οι απαρχές τους βρίσκονται ξανά στις πολιτικές και πολιτειακές ζυμώσεις που διενεργούνταν εντός του αρχαίου ελληνικού κόσμου της κλασικής και της ελληνιστικής εποχής.

Η προσέγγιση μας δεν περιορίζεται μόνο στη γέννηση και την πρώτη εφαρμογή του φαινομένου στον αρχαίο ελληνικό κόσμο. Η ανάλυση που πραγματοποιείται εδώ ουσιαστικά αποτελεί ένα “ταξίδι” της Δημοκρατίας, μεταξύ χωρών και

* Ο Ναπολέων Βοναπάρτης και ο Χίτλερ σατιρίζαν τους Βρετανούς στο ίδιο πνεύμα, ως “έθνος εμπόρων”. Όπως οι Πέρσες με την περίπτωση των Αθηναίων, έτσι και ο Ναπολέων και ο Χίτλερ θα διαπίστωναν, με καταστροφικά αποτελέσματα για αυτούς, πως τελικά τα “έθνη εμπόρων”, και μάλιστα ελεύθερων εμπόρων και πολιτών είναι τα πιο επίφοβα στον πόλεμο.

πολιτισμών. Αναλύουμε την αναβίωση της δημοκρατίας την εποχή της Αναγέννησης με τα πρώτα ελβετικά καντόνια μετά την επανάσταση του 1291, συνεχίζουμε με την ανάδειξη του πολιτικού φιλελευθερισμού στην Αγγλία και τις Ενωμένες Επαρχίες κατά τον 16ο αιώνα και ύστερα, συνεχίζουμε με τη Γαλλική και την Αμερικανική Επανάσταση, όπου το τελικό σχέδιο συντάγματος επηρεάστηκε σημαντικά ως προς τη διαμόρφωσή του από τα πολιτειακά μοντέλα της αρχαίας Ελλάδας και τέλος αναλύουμε τη λειτουργία της δημοκρατίας σε επιλεγμένα σύγχρονα μοντέλα πολιτειακής οργάνωσης χωρών όπως η Ελβετία, η Γερμανία, η Ουρουγουάη, η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι ΗΠΑ, ενώ κλείνουμε με τις “αστοχίες” και τις αποτυχίες της σύγχρονης δημοκρατίας και της οικονομίας στη σημερινή Ελλάδα, προτείνοντας θεσμικά εργαλεία επίλυσής τους.

Έτσι, ο αναγνώστης δεν θα περιοριστεί στο να διαβάσει μόνο μια ακόμη (από τις πολλές) αναλύσεις για την ανάδειξη του φαινομένου της δημοκρατίας στην αρχαία Ελλάδα, αλλά επιπλέον, φιλοδοξούμε να έχει τη δυνατότητα μέσα από ένα ταξίδι γνώσης, να διαπιστώσει την πορεία και τη δυναμική εξέλιξη της δημοκρατίας μέσα στο χώρο και τον χρόνο, καθώς και τα αδιέξοδα αλλά και τις προοπτικές ανάπτυξης και ευημερίας που δημιουργεί.

Απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό και γι’ αυτό έχουμε περιορίσει στο κείμενο στο ελάχιστο τις βιβλιογραφικές αναφορές και τις υποσημειώσεις. Για τους πιο ειδικούς, παραθέτουμε ορισμένα υποδείγματα στα παραρτήματα και εκτενέστερη βιβλιογραφία. Το βιβλίο βασίστηκε σε σειρά επιστημονικών δημοσιεύσεων σε διεθνή ακαδημαϊκά περιοδικά, εισηγήσεις σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια, σειρά διαλέξεων του Ν. Κυριαζή στα Πανεπιστήμια *Erfurt* (2004) και *Exeter* (2007) και τις παραδόσεις του ίδιου του μαθήματος *Αναπτυσσόμενες Χώρες*, στο Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και *Οικονομία και Δημοκρατία* στο Τμήμα διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Τέλος, θέλουμε να ευχαριστήσουμε τους καθηγητές Paul Cartledge, Josiah Ober, Nicholas Rodger, Henning Hillmann, Juergen Backhaus, David Pritchard, Karel Davids, Bertram Scheffold, Marjolein t' Hart, Carl Hampus, Lyttkens, Vincent Gabrielsen, Cossimo Perrota, Γιώργο Μπήτρο, Σπύρο Βλιάμο, Γιώργο Τριδής και Δημήτρη Κυρτάτα για τις πολύτιμες για μας ανταλλαγές απόψεων και σχολίων στις προηγούμενες δημοσιεύσεις μας.

Ειδικά, να αναφερθούμε στο έργο του πρόωρα χαμένου καθηγητή και φίλου Αναστάσιου Καραγιάννη. Επίσης, στους συναδέλφους στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και συν-συγγραφείς ορισμένων άρθρων, Μιχάλη Ζουμπουλάκη, Χρήστο Κόλλια, Θεοδωρή Μεταξά, Πασχάλη Αρβανιτίδη, Γιώργο Χάλκο, Ξ. Παραρρηγόπουλο Λουκά Ζαχειά, Νικήτα Γκανά, Μιλτιάδη Γεωργίου, Αναστασία Λέκκα, στον αρχαιολόγο Γιώργο Σταμάτη και στην κα. Κάτια Μπαφούνη για την πρώτη επιμέλεια του κειμένου

Οι απόψεις και οι προτάσεις του βιβλίου είναι προσωπικές και τα τυχόν λάθη βαρύνουν αποκλειστικά εμάς.

ΣΕΙΡΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ

- Ε**ίνα η δημοκρατία το καλύτερο πολίτευμα;
- Ποιό πολίτευμα είναι δημοκρατία;
 - Γιατί γεννήθηκε η δημοκρατία στην αρχαία Ελλάδα και όχι αλλού;
 - Ποιά η σχέση δημοκρατίας, οικονομίας και δικαιωμάτων ιδιοκτησίας;
 - Πώς λειτουργούσε η Αθηναϊκή δημοκρατία;
 - Γιατί υπερίσχυσαν οι ευρωπαϊκοί δημοκρατικοί νόμοι εναντίον των ασιατικών αυτοκρατορικών γιγάντων;
 - Ποιές είναι οι ομοιότητες των Ελβετών του Μεσαίωνα με τους αρχαίους Έλληνες;
 - Τι μπορεί να διδαχθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση από τις αρχαίες ελληνικές ομοσπονδίες;
 - Τι σχέση έχουν τα μπαχαρικά με τη δημιουργία νέων θεσμών και την χρηματοοικονομική επανάσταση του 17ου αιώνα;
 - Πώς κατόρθωσαν οι Ολλανδοί να ταπεινώσουν την πανίσχυρη Ισπανική αυτοκρατορία;
 - Γιατί νίκησε η Μ. Βρετανία τον Ναπολέοντα;
 - Πώς εμπνεύστηκαν οι Αμερικανοί Πατέρες του συντάγματος από τις ελληνικές ομοσπονδίες;
 - Γιατί κατατάσσεται η Ελλάδα ως η λιγότερο δημοκρατική χώρα της ΟΝΕ;

Το Δημοκρατία και Οικονομία απευθύνεται στο ευρύ κοινό και είναι βασισμένο σε πολυάριθμες δημοσιεύσεις σε διεθνή ακαδημαϊκά περιοδικά, συλλογικούς τόμους και συνέδρια.

Μια εντελώς πρωτότυπη διεπιστημονική ανάλυση που συνδυάζει τα νέα θεσμικά οικονομικά, τις πολιτικές επιστήμες, την ιστορία και τη θεωρία της συμπεριφοράς.

EN 973

ΕΝΑΛΙΟΣ

Σόλωνος 136, 106 77 Αθήνα

Τηλ.: 210 3829339-210 3803925

www.enalios.gr

ISBN: 978-960-536-537-0

9 789605 365370